

Het individu zoekt zingeving

De letterlijke betekenis van school, scholè is 'vrijplaats'. In vrijplaatsen oefen je voor een samenleving die er nog niet is.

foto Isabel Nabuurs, HH

Als werknemers genoeg hebben van de eeuwige onderlinge competitie, zijn ze dan 'soft'? Nee, meent Denker des Vaderlands René Gude.

PETER HENK STEENHUIS

In crisistijd moet je niet lullen maar poetsen. Harde meetbare resultaten halen. Dit uitgangspunt botst met de wensen van hoogopgeleide werknemers. Liefst zestig procent van de jonge hoogopgeleiden verlaat binnen twee jaar het bedrijf weer, ondanks de uitstekende arbeidsvoorwaarden. Ze hebben behoefte aan iets anders. Volgens een onderzoek van detachings-, werving- en selectiebureau Yacht, waarover Trouw vorige week schreef, zijn ze op zoek naar 'het goede gevoel'. Dat goede gevoel is een 'zachte waarde', volgens de directeur van Yacht: "Voel ik me thuis en is de sfeer goed?"

Is dit een zachte waarde? Yacht rekende uit dat dit de 'BV Nederland jaarlijks 1,4 miljard' kost. Zachte waarden worden hard, volgens René Gude, Denker des

Vaderlands. Er is een verschuiving van zelfverwerkelijking naar zingeving.

We noemen zingeving zacht, omdat we het niet kunnen meten.

"Zingeving is heel tastbaar. Het is het vermogen om welbewust - ik zou haast zeggen ambachtelijk - de collectieven vorm te geven die nu nodig zijn. Dat vermogen tot collectievorming hebben we verwaarloosd. De vigerende trend is al decennia: individualisering. Individualisme is de opvatting dat je een goede samenleving alleen kunt opbouwen door individuen te versterken. Individualisme zou je een minimale maatschappijvormingsstrategie kunnen noemen. Je hebt geen visie over het geheel, je traint de delen."

Niet goed?

"In onoverzichtelijke tijden is een visie op het geheel moeilijk. Als tradities het laten afweten en bevlogen idealen niet van de grond komen, is het niet onverstandig om een tijdlang de nadruk te leggen op het empoweren van individuen. Domweg even afzien van gemeenschappelijke verhalen en ondernemende individuen hun gang laten gaan. Daarbij past dat socialisten hun ideologische veren afschudden en liberalen van het begrip 'visie' afwillen en de markt zijn gang laten gaan. Maar blijkbaar beginnen de jobhoppende jongeren daar genoeg van te krijgen.

"Het onderwijs is volkomen als individuele vakopleiding ingericht. De student stelt modulair zijn eigen hoogstpersoonlijke studie samen, voor zoveel mogelijk concurrentiekracht op de arbeidsmarkt.

"De financiële prikkels in het bedrijfsleven zijn een verdere stimulans voor competitie, vooral ook met collega's. De noodzakelijke samenwerking wordt, ondanks praatjes over platte organisaties en dienend leiderschap, gewoon van

bovenaf afgedwongen. Hoe houdt 'de leider' anders zo'n emmer kikkers bij elkaar?

"In de publieke ruimte wordt ook iedereen uitgenodigd tot vrije meningsuiting, alsof al die persoonlijke meningen vanzelf tot overeenstemming zullen leiden. De publieke ruimte staat vol scoreborden voor peilingen en ranglijsten op alle mogelijke gebieden. Gezamenlijke doelstellingen zijn kwantificeerbaar, liefst in geld. Anders hebben we er geen taal voor en noemen we het 'zacht'."

Hebben we het nooit over kwaliteit?

"Zingeving, opvattingen over kwaliteit van leven, laten we beleefd aan ieders privésfeer over. De overheid faciliteert ondernemende burgers bij het inrichten van een participatiesamenleving. In het openbaar delibereren we over middelen, nooit over doelen."

Daar past zelfverwerkelijking bij?

"Ja. Als de goede samenleving het resultaat is van de interacties van excellente individuen, dan is individuele zelfverwerkelijking het middel. Ieder verheft zich als individu, en de onzichtbare hand maakt van ons een volk. Dat vonden confessionelen vroeger hovaardig en de sociaal-democraten spreken nu alweer van volksverheffing. Daarvoor is een collectief ideaal nodig, waartoe individuen zich kunnen verheffen."

In die richting moeten we het zoeken?

"Totale zelfverwerkelijking is eigenlijk meer iets voor ambitieuze kluizenaars in de Karpaten: stoer maar guur, ascetisch en ongezellig. Ik vind het helemaal niet 'soft' als hoogopgeleide werknemers het onproductief vinden om elkaar de kiet uit te concurreren. Nu zijn drie schappen in de buurtsuper 'maatschappelijk verantwoord'.

Waarom zouden we de rest niet ook expliciet zingeven? Niet alleen een excelsheet, maar ook een gesprek over concrete doelen waar je coöperatief aan wilt gaan staan. 'Geld is geluk in abstracto', zei Schopenhauer. 'Wie geluk niet in concreto kan genieten, zet al zijn zinnen op geld.' Is Schopenhauer hier soft? Nuchter realistisch, lijkt me."

Maar in Schopenhauers tijd snakten ze naar individuele ruimte.

"Zeker, en die hebben we nu. Het hele leven is inmiddels georganiseerd als een modulaire georganiseerde beroepsopleiding. De burger kiest individueel een geheel eigen levensstijl, leidend naar de eigen unieke persoonlijkheid, waar hij of zij de eigen verbijsterende carrière aan dankt.

"Wij ouwetjes - iedereen boven de 40 - herkennen hierin bovendien nog de panacee tegen de collectivistische missers in de twintigste eeuw. Die waren inderdaad verschrikkelijk, maar als gevolg van onze goede bedoelingen spelen we onszelf nu wel heel erg uit elkaar. Generaties die niet historisch getraumatiseerd zijn, zoeken hoopvolle ontmoetingen en vitale projecten.

"Dat kun je soft noemen, maar ik noem het 'lekker werken'. De BV Nederland schijnt er 1,4 miljard euro per jaar mee te kunnen besparen. Doen, zou ik zeggen."

Zingeving verdween uit het zicht?

"Ja. We hebben zingeving eerst 'zelfontplooiing genoemd' en vervolgens naar de privésfeer geduwd. Door het woord 'collectief' in de ban te doen, zijn de traditionele clubvormingsprogramma's omgevormd tot personal-fitnessprogramma's."

Clubvormingsprogramma's?

"Ja. De traditionele civilisatie-offensieven filosofie, religie, sport en kunst zijn van oorsprong

oefenprogramma's voor de sociale deugden prudentia (verstandigheid), justitia (rechtvaardigheid), fortitudo (kracht, moed) en temperantia (beperking). Die kun je gebruiken als trainingsprogramma om individueel slim te worden, te bepalen wat gerechtigheid is, moedig te zijn en zelfbeheersing aan de dag te leggen.

"Maar de academie, de tempel, het stadion en het theater zijn bedoeld als vrijplaatsen, waar individuen vrij van hun dagelijkse familiale, zakelijke en politieke bindingen - samenlevingsexperimenten kunnen opzetten, om daardoor te komen tot collectieven die prudenter, rechtvaardiger, moediger en de beperking meer meester zijn. Die programma's zijn soft, je doet ze omdat je ze 'leuk' vindt, het zijn de cultuurvakken waar het eerst op bezuinigd wordt."

Wacht even: ik zie overal mensen joggen, de rijen voor het Rijksmuseum zijn hilarisch, en de G8 van de filosofie is uitverkocht. Goed, religie lijkt niet zo hip, maar er zitten nog altijd meer mensen op zondag in de kerk dan in de gezamenlijke voetbalstadions. Wat wilt u nu?

"Doet u aan sport?"

Zeker, ik kan niet zonder. Idem voor kunst en filosofie, en in mindere mate voor religie. Maar inderdaad met als motief: zonder stort ik in.

"Dat is wat ik bedoel. De civilisatietechnieken, oefenprogramma's die van oudsher gebruikt zijn om een samenleving in stand te houden, worden nu ingezet voor zelfverwerkelijking of voor zelfhandhaving.

"Maar het gaat hier om vrijplaatsen waar we veeleisend naar onze collectieven - gezinnen, ondernemingen, verenigingen en politieke instituties - kunnen kijken en datgene kunnen oefenen dat voor verbetering nodig is. Ambachtelijk zingeven is een klus met een collectief als eindproduct."

Maar dat is toch doodeng, collectieven vormen?

"Ik weet niet wat ik tegen mijn kinderen over seks moet zeggen, de dertigers willen dit bedrijfsleven niet, en de burger heeft geen vertrouwen in de politiek. Zouden we niet eens aan onze collectieven moeten gaan klussen?"

"Om te beginnen kun je die gevaarlijke activiteit 'collectievorming' veilig beoefenen in het theater, de kerk, het stadion, en de academie. Niet in de dagelijkse gang van zaken ingrijpen, maar alles uitproberen op de plaatsen die daarvoor bedoeld zijn. De letterlijke betekenis van school, scholè is 'vrijplaats'. In vrijplaatsen oefen je voor een samenleving die er nog niet is. Dat is ambachtelijk zingeven."

Maar hoe doe ik dat dan praktisch, morgen?

"Laten we om te beginnen erkennen dat het stadion, de kerk, het theater en de academie niet voor individuele doeleinden misbruikt kunnen worden. Dat is niet netjes. Dan kijken we welke alledaagse collectieven wij vormen. Dat zijn families, ondernemingen, maatschappelijke initiatieven en politieke eenheden. Die onderwerpen we aan de deugdelijkheidstest: zijn ze prudent, rechtvaardig, niet te schijterig en toch beheerst? Als ze goed zijn, blijven we er af. Zo niet, dan plegen we groot onderhoud."